

54 Hoe was het "zelfbeeld" van de Afgescheidenen? Uit de artikelen van een van hun bekwaamste penvoerders Willem H. Gispen komt het volgende beeld naar voren: men beschouwde zich als "kern der natie". In *religieuze* termen aangeduid: "het overblijfsel der genade", te vinden in de eerste en de derde stand; in de *politiek* als "het volk achter de kiezers", zonder veel politieke rechten, daar de eerste stand de derde stand aan haar lot overliet, wel eens kwam kijken in de "kleine" kerk, geld gaf, maar toch liever bleef in haar eigen kerk met banken en praalgraven. Het was een kern ook in de zin van de werkers: niet de hoge en lage lediglopers, maar werkers die geld verdienen en op grond daarvan politieke rechten verlangen. Dit is een vrij radicaal geluid; zo bezien kan ook de aanvraag om erkenning door de overheid van Afgescheiden gemeenten (vanaf 1839) gezien worden als een staan op *burgerrechten* (een weg gewezen door Thorbecke) en een afzien van de denkrichting vertegenwoordigd in dezen door Groen van Prinsterer. De weg naar de Grondwet van 1848 is mede door deze Afgescheidenen gebaad. Niet onvermeld mag blijven dat er ook een groepering onder de Afgescheidenen bestond die "politiek" uit den boze vond, maar (onder de voorgangers vooral) was er een niet onbelangrijke groep die bewust streefde naar meer politieke rechten voor de achterban en die daar in haar bladen ook blijk van gaf. Het ligt voor de hand dat men zich op den duur in politieke richting aansloot bij Groen van Prinsterer en Kuyper, maar het zou interessant zijn de "politieke reserves" uit de kring der Afgescheidenen tegenover deze mannen eens nader te analyseren!

Grote zaken op politiek terrein waren onder meer de verhouding armverzorging - diakonie, de financiële banden tussen kerk en staat (de Afgescheidenen ontvingen - en wilden meestal - geen overheids-subsidies³⁰ en waren in die zin "modern": een *vrije kerk*) en natuurlijk het onderwijs, zo nauw verankerd met de geloofsopvattingen. De schoolstrijd is begonnen in "1834" en mede gedragen door deze groepering.

Samenvattend stippen wij nog enkele punten aan. Hoewel de eerste periode na 1834 voor de Afgescheiden kerken "crisis der jeugd" was (verhevigd door de sociale crisis van de jaren veertig), komen deze kerken uit de strijd na 1850 versterkt naar voren; de vervolgelingen der regering hadden aanzien gegeven, het in financieel op-

30. J. Plomp. *Zo zongen de ouden. De houding van de Christelijke Afgescheidenen (Gereformeerden) tegenover het aanvaarden van overheidsuitkeringen aan de kerken.* Kampen 1972.